

„De volt egy fiú, Medve
Gábor, aki éppen ilyenkor
végezte a legpontosabban
a gyakorlatokat. Érthet-
len volt: senki sem látta,
s ő, aki amúgy mindent
ímmel-ámmal csinált,
most lelkiismeretesen
végrehajtotta a ködből
hangzó parancsokat.”

A szerelem mint szentség

„Mint a folyó, olyan a szenvedély:
csobog, ha sekély, de hallgat, ha mély;
a szerelem is, míg vígan cseveg,
elárulja, hogy nem mélyről ered.
Kinek szava sok, épp ezzel mutatja,
hogy milyen kevés a szíve indulatja.”

(Sir Walter Raleigh *Szóltan szerelmes.*
Szabó Lőrinc fordítása)

Születés, szerelem, házasság, hit, bizalom, szeretet, hűség, halál oly ősi, mint maga az ember. Ki tudja, nemde épp léte e kitüntető jegyeinek tudatosítása és vállalása révén küzdötte ki és foglalta el jelenlegi helyét az élők sorában?

Szerelem s mindaz, ami ősidők óta valamiképp vele egy tőről sarjad, azt sugallja – ha nehezen kimondható módon is: „Az ember végtelenül több, mint ember” (Pascal). Viharos erejével vagy épp csendes békéjével megérintetté válik, s ihlettségében valami felsejlik benne abból, amit a hívő *szent*nek nevez, a nem hívő meg valamelyik profán váltószavával illet.

Bármily homályos legyen is e felismerés, nem

alaptalan. Amikor ugyanis „kezdetben” Isten férfit és nőt teremtett, a maga képére és hasonlatosságára alkotta őket (vö. 1Móz 1,27). És nem akármilyen feladatot szabott ki számukra; szaporodniuk kell és hatalmuk alá kell hajtaniuk a földet (vö. 1Móz 1,28). Mert miként Isten az egész világmindenség ura, úgy az ember – a maga nemi kettősségében és egyenlőségében – a földé. Igaz, korántsem szuverén módon, hanem bérbe kapottan és végelszámolásra kötelezetten.

Hallatlan nagy feladatot ró az utóbbi az emberre, ám mindezt nem magányra kárhóztatva, tanácstalanságra ítélve kell elvégeznie, hanem „kettesben”; mind-egyikük „segítőtársat” érezhet az oldalán. Ezáltal felelőssége elviselhetővé válik, és öröme megsokszorozódhatik. Az utóbbiról kivált az úgynevezett második (jahvista) teremtéstörténet vall, már-már az ősi *Énekek énekére* emlékeztető stílusban. Kettejük kapcsolata csillapíthatatlanabb, mint a szülő és gyermeké. Ezért hagyja el a férfi apját és anyját, és ragaszkodván feleségéhez lesznek egy test (vö. 1Móz 2,24).

„Kelj fel szerelmesem

szépségem

és jöjj velem

Mert látod

vége szakadt a télnek

elálltak az esők

és messzire szálltak

Előbújtak a rügyek a
földeken
eljött
az ének ideje
a gerlebúgást
is hallani már
a mi földjeinken
A fűgefán
kifakadtak már a gyümölcsök
s a virágzó venyigékből
kiszakad az illat
Kelj fel szerelmesem
szépségesem
és jöjj velem
Sziklaüregben
szirtheadékban
rejtőző galambom
hadd látom arcodat
hadd hallom hangodat
mert üde a hangod
és csupa kellem az arcod"

(*Énekek éneke 2, 10–14.* Somlyó György
fordítása)

Jézus, amikor hallgatói kérdéseire válaszolva szóba hozza a házasságot, voltaképpen nem tesz mást, mint egyszerűen „restaurálja” a Teremtő gondolatát. Lehántja róla a képmutatás és önzés kérgét, melyet évszázadok szokása növesztett rajta. Szavai mögött – „Kezdetben, a teremtéskor Isten férfinak és nőnek teremtette őket. Az ember ezért elhagyta atyját és

anyját, feleségéhez csatlakozik s a kettő egy test lesz. Úgyhogy már nem ketten vannak, hanem csak egy test" (vö. Mk 10,6 sk.) – nem csupán felködlik Isten eredeti szándéka, hanem újra világosan emlékezetbe vésődik.

A teremtés háttérében válik érthetővé, hogy Jézus felbonthatatlan házasságról beszél. S e felbonthatatlanság nem a törvény kényszerzubbonyába való öltöztetése a férfi és nő kapcsolatának, hanem ellenkezőleg: annak az ősi egymásrautaltságnak szavakba foglalása és két ember legrejtettebb szándékának, valamint szerelmes vonzalmának kifejezése, melyet maguk is külső kényszer nélkül és természetes könnyedséggel vállalnak. A „keményszívűségre" való tekintettel adható válólevél már annak jele, hogy a kezdeti szeretetkapcsolat megszűnőben van, vagy éppen már meg is szűnt. Ami egykor magától értetődő üröm volt, teher lesz.

Az utóbbi esetben az Újszövetség nem a válást ajánlja, hanem Krisztus és az Egyház kapcsolatára hivatkozva a hűséget. Mert csupán a hűség „az a szeretet, amelyben – és itt most ki kell mondanunk az Újszövetség világába vezető döntő szót – helye van a keresztnek. Tehát: szeretet a csalódás ellenére is; hűség a gyengeség ellenére is; arra való képtelenségünk ellenére is, hogy eleget tegyünk a velünk szemben támasztott elvárásoknak, hogy mindenhol örömet terjesszünk, s hogy a szeretet kielégítsen min-

ket. Ez olyan szeretet és hűség, amely még ott is megmarad, ahol emberi fogalmak szerint semmi értelme sincs, mint ahogy – emberileg szólva – Jézus kereszthalála is reménytelen volt, mégis megváltást hozott a világnak” (vö. Holland katekizmus).

Akkor válunk a legmegkísérhetőbbekké, amikor megtapasztaljuk: nem automatikusan érvényesül az adni és elfogadni törvénye. Mindnyájunkat megkönyékezhet, sőt meg is környékez a profán élet hasznossági elve: szívesen vagyok veled, ha hozzád való tartozásom ellenértékeként szolgáltatasz is valamit; szívesen részt veszek életedben, ha eleven, éltető közösséggel ajándékozol meg. Ha viszont életszövetségünk alkalmi csoportosulássá zsugorodik vagy annak a benyomását kelti, mi értelme van még, hogy együtt maradjunk? A keresztény hit szerint van értelme, csak hogy az utóbbi nem a lázasan kapkodó cselekvés szintjén mutatkozik be, hanem mélyebben. Mert ha annak ellenére is kitarok, hogy látszólag semmit sem kapok, tulajdonképpen nagyon sokat kapok: a hűséget. Azt, hogy olyan embernek fedezem fel magamat, aki nemcsak oda tud elmenni, ahol adnak, hanem oda is, ahol, úgy gondolja, semmit sem nyújtanak. Végső soron azzal a Jézus Krisztussal azonosulhatok, aki bűneink ellenére is hűséges volt a halálig, mégpedig a kereszthalálig. Részesedhetem Jézus Krisztusnak abban a hűségében, amelyből egyefakadt mindnyájunkat megváltó szeretete. Közös-

séget vállalhatok nemcsak kötésben maradni szándékozókcal, hanem együtt érezhetek egymástól eloldódó, mi több elmagányosodó, magukra maradó embertársaimmal is.

A házassági kapcsolatot tehát „nem racionális megismerés jellemzi, hanem a hit. Továbbá: a Te megnyitja magát felém (és én magam feléje), átadja magát, tehát szeret. A szeretet az, ami ezt a nyitást létrehozza, s egyúttal szeretet maga ez az önátadás. Ennek eszköze, hordozója a Szó –, a legtágabb értelemben véve. Ezt a megnyílást, amely szeretetből fakad, a másik személy hittel fogadja. Hiszek neki, egy személynek és csak jóval utána következik, hogy hiszem ezt vagy azt, amit mond, amit kinyilatkoztat, de ezt is csak általa, miatta. Ez a hit bizalom is: nem csap be, erről meg vagyok győződve, anélkül hogy erre racionális, tárgyi bizonyítékaim lennének. Mert a hitet részemről is kíséri a szeretet, a kettő együtt, egységben létezik. Az eszköz, mely kinyilvánítja a hitet és szeretetet: a szó. Az állatot is hívom, szólítom, az embert azonban *megszólítom*, ő válaszol, s dialógus alakul ki köztünk. Ez a fajta szó igazi, őszinte, személyes kapcsolat, nem üres fecsegés. Az igazmondás, az őszinteség elsőrendű személyes erény, nem valami mellékes, másodrendű.

Ez a szeretet nem érzelem, az érzelem kísérheti, de nem szükségképpen velejárója. Az érzelem mindig *birtokol*, bírni akar. A hit és szeretet mindig kölcsö-

nős az Én-és-Te kapcsolatban: mindkét személyben, az Én-ben és a Te-ben is megvan. A Te formál engem Én-né, és Én a Te-t Te-vé. Az ember a Te-ben válik Én-né. Ez a kapcsolat mindig szabad marad. Ami kötöttség van benne, az nem kényszerített, hanem szabadon vállalt” (Bencze – Söveges).

Radnóti *Kis nyelvtan* című versében vall erről:

„Én én vagyok magamnak
s néked én te vagyok,
s te én vagy magadnak,
két külön hatalom,
S ketten mi vagyunk.
De csak ha vállalom.”

A szerelem is »kinyilatkoztatással« kezdődik, ide is hit és szeretet, elfogadás kell, itt is döntés történik a másik fél felé stb. A házasság és a szerelem (mi egyenlőségjelet teszünk a kettő közé) két személy teljes találkozása, önátadása egymásnak, a nemiség szféráján keresztül. Ez, a nemi aktus a férfi és nő között a házassági Én-és-Te kapcsolatban – a szó mellett – a legfontosabb szerepet viszi, de fontos az együttélés, életközösség is. A nemiség kifejezi, elmélyíti, gyakorolja, megvalósítja a szeretet-önátadást. Ezért kell a házasságnak kizárólagosnak (monogámnak) és öröknek (felbonthatatlannak) lennie. Ezért nem megengedett, sőt hazugság a házasságon kívüli nemi

élet, hiszen a nemi aktussal teljes, kizárólagos és örök önátadást mond, jóllehet nem ez a szándéka. Az Én-és-Te kapcsolatból kiszakított, függetlenített nemiség rossz, értéktelen, de ugyanakkor a maga helyén a házasságban – még a természeti, nem szentségi házasságban is – szent, isteni. »Minden igazi emberi Én-és-Te kapcsolat mögött az örök Te áll« (Ebner). A házastársak egymást üdvözítik, egymást irányítják az örök Te felé, épp a házasság gyakorlásával, élésével. – Innen érthető például az is, hogy a vallás és a szerelem szókincse mennyire rokon (vö. Énekek éneke, J. Donne versei stb).

Viszont nem szabad felednünk, hogy a legbensőbb emberi Én-és-Te kapcsolatban is, a közelség mellett is marad, és kell is, hogy maradjon távolság a két személy között: végig két személy marad. Az ilyen szeretet elismeri a másik egyéniségét, különállását és minden benső kapcsolat és nyíltság mellett sem akarja őt magába olvasztani, megszüntetni. El tudja például viselni, hogy másokat is szeret, mondjuk a szüleit. (A féltékeny szeretet mögött mindig önzés lappang.) Ez a szeretet, bár nyílt és őszinte, nem tör be a másik, a Te bensejébe, elismeri hogy annak is lehet számára zárt, hozzáférhetetlen benső világa” (Bencze – Süveges). A bibliai alapok és a Biblia világához közel álló perszonalizmus témánkat megközelítő módja – melyből ízelítőt adhatott a hosszabb idézet – érthetővé teszi: minthogy a sze-

relem házassággá, a házasság szeretetközösséggé kíván lenni, mely nem egymás felé áramló érzelmekből áll, hanem egy közös központ, az egymás felé forduló Én-és-Te kapcsolatok összefüggése, helye van s kell is hogy legyen a várákozásnak és a találkozásnak. Jákob hét évet várt Ráchelre. A hét év nem előírás, még tanács sem, de a várákozás és találkozás mindenképpen az ismerkedés „feszítávolsága” vagy tér- és időközze. Mert ha szent a szerelem, akkor nem lehet kiszolgáltatni a szenvedély játsszi könnyelműségének avagy a pillanat ajtórésnyi szemhatárának. Valahol és valamikor mégiscsak tisztázódnia kell: ki- és miféle ember az, akivel közös – de még így is – kalandos életútra vállalkozom.

Az is törvényszerűnek látszik, hogy a „Te” felfedezése kezdetben felszínes. Szembeötlük egy-egy rokonszenves vonás. Ugyanakkor a „csobogó”, „csevegő” felszín alól olyan megbízható és megtartó értékek csilánhatnak elő, amelyekre bizvást számíthat, sőt építhet az „Én”.

A várákozásnak a találkozás ad értelmet, és a találkozás újabb várákozásra serkent. Amint az erdő több, mint a fák összessége, úgy a találkozás is több, mint pusztán egymás mellett járn, élni, létezni. Valódi találkozás akkor jön létre, ha a „Te” az „Én”-t legbensőbb mivoltában érinti. Egy fiatalember száz lány mellett is elmehet, míg az egyik szerelmet ébreszt benne. Ő azonban csak ezzel az egyetlenegyel ta-

lálkozott, függetlenül attól, hogy a végkifejlet boldogság-e avagy csalódás.

Két ember találkozása sosem hasonlít a tárgyakéhoz. Ha például két biliárdgolyó egymásnak koccan, akkor pontos törvények által meghatározott, következőképp előre kiszámítható erőhatást gyakorolnak egymásra. Ha viszont két ember találkozik, együtt-létük „kimenetele” megjósolhatatlan, hiszen mindketten kifürkészhetetlen szabadságban döntenek és cselekszenek. Megnyílnak vagy becsukódhatnak egymás előtt, engedhetnek vagy ellenállhatnak a közeledőnek, fizethetnek jóval vagy rosszal a rokonszenvezőnek. Ha viszont a találkozás a teljesebb élet horizontját nyitja meg a felek előtt, az olyan, mint az életadás: „Kinyílnak a vakok szemei, és megnyílnak a süketek fülei. Szökellni fog a sánta, mint a szarvas, és ujjong a néma nyelve. Mert víz fakad a pusztaságban és patakok erednek a pusztában. Tóvá lesz a délibáb, és víz fakad a szomjú földön.” (Vö. És 35,5–7a.)

Az egymásra várakozó és az egymással találkozó szerelmeseknek talán azért is könnyebb Istenről beszélni, mert olyasfélét tesznek egymásnak, mint amit velük tesz az Isten. Tán épp most, a szerelem várakozó és felfedező stádiumában a legfogékonyabbak annak érzékelésére, hogy Isten nemcsak mindenkit, hanem személy szerint őket is elfogadó és megajándékozó Isten; elfogadja az embert és elhalmozza ajándékaival. „Az emberi kapcsolatok meghosszabbított

vonalai – vallja Buber – az örök Te-ben találkoznak. Minden egyes Te-n keresztül az örök Te-re nyílik ki-látás.”

Kosztolányi Dezső *Édes Anna* című regényében két ember beszélget: „Őn ugyebár, szereti az emberiséget?” – kérdez a tanácsnok úr. Majd Moviszter doktor így válaszol: „Nem szeretem, tanácsnok úr, mert még sose láttam, mert nem ismerem. Az emberiség holt fogalom. És figyelje meg, tanácsnok úr, hogy minden szélhámos az emberiséget szereti. Aki önző, aki a testvérének se ad egy falat kenyeret, aki alattomos, annak az emberiség az ideálja. Embereket akasztanak és gyilkolnak, de szeretik az emberiséget. Bepiszkolják családi szentélyeiket, kirúgják feleségeiket, nem törődnek apjukkal, anyjukkal, gyermekeikkel, de szeretik az emberiséget. Nincs is ennél kényelmesebb valami. Végre semmire se kötelez. Soha senki se jön elém, aki úgy mutatkozik be, hogy én az emberiség vagyok. Az emberiség nem kér enni, ruhát se kér, hanem tisztas távolban marad, a háttérben, dicsfényel fennkölt homlokán. Csak Péter és Pál van. Emberek vannak. Nincs emberiség.”

Jézus úgy szerette az emberiséget, hogy szerette a Pétereket és a Pálokat is. Életével és halálával bizonyosságot tett: Isten vállalja az egész emberiséget, és személyválogatás nélkül vállalja az embereket is. Mégpedig nem általánosan, hanem egészen konkrétan. Elfogadja az embert ott, akkor és ahogyan van.

Ott: mint Lévit a vámnál, mint Zákeust a fa tetején. Akkor: mint Nikodémust éjjel, mint a jobb latort péntek délután. Ahogyan: mint Pétert elgyávulásában, mint Tamást kételkedésében. Jézus nem ad parancsokat, amelyeknek előzetes megtartása nyitná meg az üdvösség útját, nem közöl tantételeket, melyeknek ismerete megelőzné az Istennel való kapcsolatot, hanem közvetlenül, feltételek nélkül megváltoztatja az ember egzisztenciális létalapját. És, úgy látszik, ezt a legsikeresebben épp a szerelem, a személyes értékek iránt való érzékenység idején valósítja meg.

Csak ha megtapasztalom, hogy Jézus elfogad, mégpedig egészen konkrétan, van meg az esélyem, hogy a döntés helyzetében én is elfogadjam őt. És ha elfogadom, újabb lehetőségem támad: elfogadhatom embertársamat, a szerelemben kedvesemet. Mégpedig egészen konkrétan: ott, akkor és ahogyan van. Sőt, nem várt módon még az is osztályrészem lesz, hogy megszabadulok önmagam felértékelő önzésemtől vagy éppen önmagamat lebecsülő szorongásomtól. Ajándékba kapom, hogy önmagam is elfogadjam. Megint csak egészen konkrétan: ott, akkor ahogyan vagyok. „Nagyon szeretlek, hisz magamat szintén / nagyon meg tudtam szeretni veled” – írja József Attila.

A felfedezett, megtalált Én-és-Te kapcsolat központjából kisugárzó szeretet és öröm nem ismer határokat. Hatáskörébe vonja a rokonokat, a barátokat,

az ismerősöket, mi több, az Én-és-Valami viszonyokat is. Ha az Én-és-Te kapcsolat elmélyül, akkor jogos mellette bizonyos „visszacsúszás” a tárgyi világba, vagy helyesebben szólva: a személyes viszony tárgyi vetületébe. A szerelem mint szentség elsősorban Én-és-Te kapcsolat. De ha ez a kapcsolat élő, akkor lehet, sőt jó, ha megvan mellette annak tárgyi vonatkozása, mely lehetővé teszi az objektív világ átvitt értelmű, „Gleichniss”-szerű olvasatát. Valahogy úgy, miként Radnóti teszi *Tétova óda* című versében: „...a tárgyak összenéznek / s téged dicsérnek, zeng egy fél cukor-darab / az asztalon és csöppje hull a méznek / s mint színarany golyó ragyog a terítón, / s magától csendül egy üres vizespohár. Boldog, mert véled él.” Így válik a szerelem mint legmeghittebb magánügy a legtágabb értelemben közüggé.

A szerelem (szeretet) legnagyobb veszélye, ha az Én nem akarja felfedezni vagy nem akarja vállalni, hogy őt elfogadják, illetve ha feladja a reményt, hogy a „Te”-t újra és újra megajándékozza. Először a maga életét őrli fel, majd a másikat. Max Frisch híres regényében, a *Stillerben* éppen az mérgezi meg két ember életét, hogy a férj nem hajlandó elfogadni, netán újra meghódítani feleségét. Amikor utoljára meglátogatja, kifejti neki házasságuk kilátástalanságát. Julika, a feleség az utolsó szó jogán ezt mondja: „Szóval ilyenek látsz engem! – Kialakítottál rólam egy képet, már látom, kész és végérvényes képet, aztán nincs

tovább. Érzem, hogy egyszerűen nem is akarsz más-képp látni. Igaz? ... – Sok mindent végiggondoltam az utóbbi időben ..., nem hiába mondja a parancsolat: Ne csinálj magadnak faragott képeket. Minden kép: bűn! Lásd, amit te itt most összehordasz, az épp ellentéte a szeretetnek. Nem tudom, értesz-e? Ha szeretünk valakit, akkor nyitva hagyunk számára minden lehetőséget, és minden emlékünk ellenére készek vagyunk rá, hogy megcsodáljuk, újra meg újra megcsodáljuk, mennyire más, és nem olyan, nem egyszerűen kész kép, amelyet te alkotsz itt a te Julikádról. Csak annyit mondhatok: én nem ilyen vagyok. Mindig belelovalod magadat valamibe, ne alkoss te énrólam képet! Ez minden, mást nem mondhatok neked.”

„Nem keresnélek, ha meg nem találtalak volna”-idézzük gyakran e mondatot Isten színe előtt. De helye van e mondatnak a férfi és nő szerelmében is. A házasság ugyanis nem a „Te” keresésével felhagyó boldog „révbejutás” állapota, hanem azé a megtalálásé, amely szüntelen – holtodiglan, holtomiglan – a „Te” keresésére ösztönöz.